

Article

International Journal of Kurdish Studies
5 (2), pp. 435 – 457
<http://www.ijoks.com>

Kürtlerde Kanaat Önderliği ve Barış Heyetleri

Mehmet YANMIŞ¹

Received: May 30, 2019

Reviewed: July 12, 2019

Accepted: July 15, 2019

Öz

Kürtler tarihin uzun dönemlerinde kırsal yaşamlarını devam ettirdi. Ancak 19. Yy'dan sonra kitleler halinde yerleşik hayata geçiş başladı. Türkiyeli Kürtler 1970'lerde tarımsal makineleşme ve kırsal nüfus yoğunluğu nedeniyle şehirlere göç etti. 1990'larda ise zorunlu göçlerle milyonlarca Kürt kırsal bölgelerden göçe zorlandı. Bu göç hareketleri geleneksel Kürt toplumsal düzenini bozdu. Klasik yapıda mirler, beyler, ağalar, şeyhler gibi elitler siyasi-ekonomik-sosyal ilişkileri yönetirken her değişim sürecinde hiyerarşide roller yeniden belirlendi. Bugün "kanaat önderi" demeye alıştığımız bu aktörlerin bir kısmı zamanla eski rollerini kaybederken diğerleri farklı isimler ve şekiller altında varlığını sürdürdü. Merkezi devlet otoritelerinin denetiminden uzak yaşamaya alışmış Kürt toplumunda uzlaşma organizasyonlarını yürüten barış heyetleri de rol değişiminden etkilendi.

Bu araştırmanın amacı hem günümüz Kürt toplumunda kanaat önderlerinin rollerini ve konularını hem de barış heyetlerinin etkinliğini sorgulamaktır. Araştırma 2014-17 döneminde yapılmış birçok gezi, gözlem, araştırma notu ve mülakata dayanmaktadır. Bu çalışma Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Siirt, Şırnak, Mardin'de yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kürtler, Kürt Elitler, Kanaat Önderi, Barış Heyetleri, Otorite.

¹ PhD, Turkey, E-mail: mehmetbburhan@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-4661-0109

Opinion Leaders and Peace Committees in Kurdish Society

Abstract

Throughout history, the Kurdish people maintained a largely rural lifestyle. However, starting in the 20th century, the transition to a settled lifestyle began in full force. The Kurds in Turkey migrated to the cities largely because of agricultural mechanization and increasing rural population density in the 1970s. In the 1990s, millions of Kurds were moved away from rural areas through forced migration. These migratory movements disrupted the traditional Kurdish social order. In the original Kurdish structure, elites such as mirals, gentlemen, aghas, and sheiks ruled the political-economic-social relations. At each stage in the population shift, roles were rearranged in the hierarchy. Some of these actors, which are today often called "opinion leaders," have lost their old roles over time, while others maintained them, though with different names and under different authority figures. In Kurdish society, accustomed to living far from the control of central state authorities, peace committees carrying out reconciliation organizations were also affected by the change of role.

The aim of this paper is to question the roles and positions of opinion leaders in today's Kurdish society and to evaluate the effectiveness of peace committees. This research is made up of observations, research notes, and interviews conducted between 2014 and 2017 in Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Siirt, Şırnak, and Mardin.

Keywords: Kurds, Kurdish Elites, Opinion Leader, Peace Committees, Authority.

Recommended citation:

Yanmış, M. (2019). Kürtlerde Kanaat Önderliği ve Barış Heyetleri. *International Journal of Kurdish Studies* 5 (2), 435 – 457 DOI: [10.21600/ijoks.572146](https://doi.org/10.21600/ijoks.572146)

Giriş

Kanaat önderliği (opinion leadership) kavramı toplumda ve siyasal dilde sıklıkla kullanılmaktadır. Yalın haliyle; sahip olduğu güç ve otoriteyle belirli kesimin sosyo-politik tavır ve davranışlarını yönlendirme gücüne sahip kimseleri tanımlar. Bunlar bireylerin saygı gösterdiği, fikir alış-verişinde bulunduğu, düşüncelerine değer verdiği ve kitleleri peşinden sürükleme gücüne sahip önderlerdir. Kanaat önderliği, seküler ya da dini liderler geleneksel ve sosyal önderler şeklinde de tanımlanabilir (Ortatepe, 2014; Ulutaş, 2015).

Machiavelli bir hükümdar veya liderin gücünü devam ettirmek için tebaasını "korku" ile yönetmesi gerektiğini düşünür. Kaba gücün zamanla otoriteye dönüşmesi gerekir. Aksi halde ne bir hükümdar, ne peygamber ne de toprak sahibi korku bağı olmadan otoritesini devam ettiremez. Hegel'e göre ise otoriteye bağlanmak içsel bir süreçtir. Bu, otoriter kişilik ve bağımlı kişi/kişiler arası korkuya ve güvene dayalı içsel bir ilişkidir. Bağımlı çoğu zaman otorite sahibinde gizli güçlerin varlığına inanır. Nihayetinde lider meşruiyetini bu gizeminden ve yarattığı korkudan alır (Sennett, 1993). İki tanımlamada da otoritenin dışsal baskı uygulama özelliği öne çıkar. Bu düşünürlerin ve başka çağdaşlarının yaşadıkları dönemin şartları açısından korkuyu öne çıkarmaları şaşırtıcı değildir. Fakat demokrasi kültürünün geliştiği dönemlerde de otorite veya liderlik tanımlamalarında bir şekilde korku, kaygı, huşu, itaat, gizem vb. kavramlara yer verilmeye devam edilmiştir.

Modern insan ve toplum bilimciler otorite ve liderlik nosyonları üzerinde durmuştur. Konuyu en ciddi şekilde ele alan Weber, otoriteyi meşruiyet kaynağına göre üçe ayırır; yasal,

geleneksel ve karizmatik. Yasal otorite, egemenliği elinde bulunduran lider, düzenleme yapar ya da emirler verirken kendisi de kişisel olmayan bir düzene bağımlı kalır. İktidar, yasalara bağlıdır ve sınırları yasal olarak belirlenen faaliyetleri yürütür. Meşruiyetin kaynağı yasadır. İkinci otorite tipi, geleneksel otoritedir. Kaynağı örf, âdet ve geleneklerdir. Lider yasal anlamda bir üst değil, kişisel efendidir. Geleneksel otoritede bireyler toplumun üyesi olmaktan ziyade “efendinin” tebaasıdır. Üçüncü meşruiyet tipi karizmatik otoritedir. Weber, karizma terimini ağırlıklı olarak, iktidarın ve gücün meşrulaştırılma türlerini açıklamak için kurduğu hakimiyet sosyolojisinde kullanır. Karizmatik otorite yasalara ve geleneklere değil, kutsallık, kahramanlık veya birtakım olağanüstülükler isnat edilen bir kişiye bağlılıkla karakterize edilmektedir (Weber, 1995).

Weber’in otorite teorisinde “ötekilik” (korkulan/korkan) önce korku sonra içsel bir huşu ile oluşur. Korku ve huşu zamanla zayıflar, bürokrasiye dönüşür. Yasal ve geleneksel otorite daha istikrarlı ve sürekli ilişkiler anlamına gelirken, karizma kısa ömürlü olabilir. Çünkü karizmatik liderin ölümü onun etrafında toplanan grubu asıl kaynağından mahrum bırakır. Fakat karizmatik liderin iyi bir teşkilatlanma oluşturduğu topluluklarda karizma rutinleşip devam edebilir. Bu üç otorite tipi, klasik siyasal rejimlerin belli başlıları ile örtüşmektedir. Fakat Weber’e göre, bu otorite tipleri bir arada da bulunabilir (1995). Modern kabul edilmeyen bir toplumda demokratik liderin veya yasal otoritenin görüldüğü olur. Yine en demokratik toplumlarda bile karizma bir liderlik özelliği olabilir. Karizmanın en ilkelinden en modernine her toplumda liderlik için avantaj sağlaması dikkat çekicidir. Max Müller bu sebeple bazı dinlerin doğuşunu karizmatik atalara bağlar. Ona göre yaşamında toplumda derin izler bırakan ve korku-saygı uyandıran liderler öldüklerinde ayrı birer tanrısallık vasfı kazanır. Zamanla bu korku ve saygı dini bir kısım ritüeller ve inançların kaynağına dönüşür. Atalar kültürünün tam anlamıyla bir din ya da tanrı üretmesi gerekmez. Ataya derin bir bağlılık ve sonraki nesillere aktarılan kurallar silsilesi bu kültürün yansımasıdır (Karataş, 2006).

Modernleşme, ulus-devletleşme süreci, süregelen savaşlar, zorunlu/isteğe bağlı göçler ve hızlı şehirleşme geleneksel toplumların sosyo-ekonomik ilişki ağlarında önemli değişiklikler meydana getirmektedir. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafyada da bu faktörler toplumsal ilişki ağlarında hegemon olan aşiret, ağalık, şeyhlik, seyitlik, koruculuk ve devletin geleneksel konularını değiştirmiştir (Bruinessen, 2013a; Tan, 2010; Lewis, 2011). Değişim sürecinde bazı kurumlar işlevlerini kaybedip zayıflarken ortaya çıkan ihtiyaçlar yeni kurumlar üretmekte ya da eski kurumlara yeni formlar kazandırmaktadır.

Kürt toplumunun sosyal yapısı incelenirken değinilmesi gereken en önemli hususların başında aşiret tipi yapılanma ve buna bağlı olarak aşiret reisliği, toprak/ekonomik temelli ağalık ve dini temellere dayanan şeyhlik gelmektedir. Büyük ölçüde örf ve adetlerin toplumsal ilişki biçimini belirlediği aşiret tarzı yapılanma yakın zamana kadar Kürtlerin toplumsal örgütlenme biçiminin temelini oluşturmaktaydı. Bu yapının özellikleri göz önüne alındığında Kürtlerde, geleneksel liderlerin hüküm sürdüğü görülür. Diğer geleneksel otorite türleri gibi aşiret tarzı yapılanmada da sosyal hayatı belirleyen ilkeler, yüzyıllara dayanan geleneklerin oluşturduğu alışkanlıklardır. Kürt toplumundaki aşiret reisine ve kültürüne gösterilen bağlılık ve itaatin kaynağı liderin şahsı değil onun atalarının bıraktığı mirastır

(Bruinessen, 2013a; Beşikçi, 2014). Ataların kültürüne derin bağlılık esastır. Ancak otorite her toplulukta ve liderde farklı şekiller alabilir. Yalçın-Heckmann, 80'lerde Hakkari ve çevresinde aşiretler üzerine yaptığı çalışmada üç tür liderlik tespit etmiştir. Buna göre ilk grup konukseverlik, cömertlik, dindarlık ve asalete önem veren 'iyi' ağalar, ikinci grup otoritesini kabul ettirmek için şiddete ve zora başvuran 'kötü' ağalar ve üçüncü grup ise meşruiyetini devlet kanalıyla kazananlardır (2012).

Bugün Türkiye sınırlarında kalan kuzey Kürt coğrafyasında klasik toplumsal düzen 1830'lara kadar devam etmiştir. 19.yy'da başlayan merkezileşme politikaları bölgedeki mir, bey ve ağaları devre dışı bırakıp başkentten atanan valileri tek yetkili kılmayı hedefliyordu. Uygulanması uzun yıllar alan bu proje modern devlet yönetimi ilkelerinden biri kabul edildiğinden Cumhuriyetin ilanı sonrasında yeni devletin de önem verdiği bir politika olmuştur. 1927'de çıkarılan Umumi Müfettişlik Kanunu ile bölge tek parti döneminde "süper yetkili" valilerle yönetildi. Yine 1987'de uygulamaya konan OHAL kanunları da benzer şekilde bölgedeki devlet dışı güç odaklarını kontrol altına almayı hedefliyordu. İki dönemde de Kürt elitler devletle çatışmaya devam ettiler. Süreç içerisinde Güneydoğu meselesinin Kürt meselesine dönüşmesinde bu çatışmaların önemli bir etkisi olmuştur (Koca, 1998). Kanaat önderlerinin Kürt toplumundaki psiko-sosyal-ekonomik hegemonyalarını önemsenmeden onları ortadan kaldırmaya çalışan devlet her seferinde başarısız olmuştur. Elitist-tepeden inmece politikalar başka alanlarda olduğu gibi kanaat önderlerinin gücünü kırma konusunda gündelik yaşamın gerçekliğine tam anlamıyla boyun eğdirememiştir. Yönetici elitlerin toplumsal işlevleri önemsenmeden yapılan tenkil, idam ve topraksızlaştırma girişimleri her seferinde yeni başka sorunlar üretmiştir. Dolayısıyla "rıza üretme" konusunda devlet halen sorunlar yaşamaktadır. Gramsci'ye göre otoritenin/hegemonyanın kuruluş aşamasında iknaya dayalı bir zor kullanması gerekebilir. Ancak bu sürekli olmamalıdır ve rıza üretilebilmelidir (Norberto, 1993). Devletin Kürtlerle zikzaklı ilişkileri sebebiyle iknaya dayalı bir rıza üretimini halen başaramadığı söylenebilir.

Katı merkezileşme politikalarının Kürt toplumuna iki temel etkisinden bahsedebiliriz. Bunlardan birincisi yukarıda ifade etmeye çalıştığımız aşiret tarzı yapılanma ve buna bağlı olarak mirlik, beylik ve aşiret reisliğinin önemini kaybetmeye başlamasıdır. İkinci önemli değişim ise Weberyen dille ifade edersek "karizmadan" ve gelenekten güç devşiren şeyhlerin siyasi, sosyal alanda kanaat tedarikçisi konuma yükselmeye başlamasıdır. Şeyh ve kısmen de seydaların Kürt toplumu içerisinde daha çok ön plana çıkmasının nedeni mir, bey veya aşiret reislerinin sürgüne gönderilmesi veya öldürülmesidir. Önceleri daha çok dini sahada etkili olan şeyhler Osmanlı'nın da yönlendirmesiyle zamanla siyasi-sosyal-ekonomik sahalarda Kürtlerin liderleri oldular. II. Mahmut'un Bektaşî ve heterodoks tarikatlara savaş açıp Kürt Hâlidî şeyhleri destekleme politikası Nakşî liderlerin elini güçlendirdi. Özellikle II. Abdülhamit'in İslamcılık politikası, Doğu'da faaliyet yürüten İngiliz, Fransız ve Ermenilere karşı "dindar Kürt" kartını oynaması dini otoritelerin ön plana çıkmasını kolaylaştırdı. Öte yandan 1800'lü yıllardan itibaren bölgede artan misyonerlik faaliyetlerine tepki olarak halkın İslam'a yönelmesi de seyda ve şeyhlerin itibarını arttırmıştır (Bruinessen, 2013a; Jwaideh, 2012).

Kürt toplumunda devletin hegemonya mücadelesi farklı açılardan ele alınabilir. Bir taraftan, ideolojik ve daha çok da baskı aygıtlarıyla (Althusser, 1991) şehirlerde ve düz ovalarda kendi ulus-devlet ideolojisini hâkim kılmaya çalışırken diğer yandan kırsal bölgelerde geleneksel ve karizmatik kanaat önderlerinin etkinliği devam etmiştir (Çağlayan E., 2014). Cumhuriyet tarihi boyunca devlete rağmen bu ikili yapı var olsa da, özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanan terör ve göç hadiseleri geleneksel ve karizmatik dini liderlerin konumunu devletin lehine zayıflatmıştır. Ancak 2000 sonrasında etnik/ideolojik/dini modern örgütlerin güçlenmesi, yeni kanaat önderlerinin ortaya çıkması ve teknik-teknolojik gelişmelerle devletin kanaatleri kendi tekeline alma arzusu gerçekleşmedi (Yanmış, 2016). Dahası Doğu'da hiç bitmeyen "terör" sorunu bahanesiyle devlet her zaman belirli güçlü ailelerle iyi ilişkiler kurmuştur. Böyle dönemlerde terördense ağa, şeyh, beylerin liderliğinin devamı tercih edilmiştir (Ebinç, 2008). Sonuç olarak devlet bir yandan Kürt elitlerin gücünü kırmak isterken diğer yandan bu gücü kendi lehine kullanmaktan çekinmemiştir. Kanaat önderleri her ne kadar terör ve şiddet dönemlerinde seslerini çok çıkaramasa da normalleşme süreçlerinde devletin bu ikili politikasından faydalanmasını bilmiştir. Bu Kürt elitler için gerek ekonomik avantajlar gerek siyasi pozisyonlara ulaşmak barış dönemlerinde kolaylaşmıştır.

Postmodern toplumların tipik bir özelliği olan "otoritenin ve kanaatlerin tek merkezli yönetilememesi" kuralı burada da devreye girmiştir. Kaldı ki Kürtlerde kanaatlerin çok merkezden üretilmesi bugüne özel bir durum da değildir. Yerleşik düzene asırlar önce geçmeye başlamış komşu halklara göre Kürtlerde merkezi otorite hemen hemen hiç olmamıştır. Dolayısıyla her topluluk kendi kanaat önderini yaratmış ve Kürtlerin ulusal birliklerini kurma imkânı olmamıştır. Zorunlu göçlerle şehirlere yerleşen Kürtler açısından bu "sorunlu" göçler günümüzde birlikte hareket etme imkânı sunmaktadır. Etnik bilinçlenme ve artan milliyetçi eğilimler Kürtleri tarihte hiç olmadığı şekilde belirli örgütler ve partiler etrafında toplamaktadır. Kanaat önderleri de artık aşiret, ağalık, şeyhlik, seyitlik ve koruculuğun yanı sıra modern örgütlere dayanarak varlıklarını sürdürmektedir (Çiçek, 2015; Jwaideh, 2012).

Kürt toplumunun yaşadığı değişim kanaat önderlerinin konumunu da belirlemektedir. Kapalı toplumda kanaat üretmek ve yönlendirme gücüne sahip olma becerileri ile günümüz Kürt toplumunda yöneticilik özellikleri aynı değildir. Bu açıdan Mills'in modernizmin ve kapitalizmin bir "kitle toplumu" yarattığı iddiası önemlidir. Ona göre, önce "kamu toplumu" vardı sonra "kitle toplumu" doğmuştur. Kamu toplumu, daha çok haberleşmenin kısıtlı olduğu, toplumda görüş, düşünce ve kanaatlerin eşit boyutta ifade edildiği görece daha bağımsız toplumları tanımlamaktadır. Kitle toplumu ise özellikle kitle iletişim vasıtaları ile toplumun tek boyutlu, tüketici ve pasif alıcıya indirilmesini ifade etmektedir (Mills, 2000). Kitle kavramı bu açıdan halk/wolk kavramıyla da karşılaştırılabilir. Halk ya da wolk kelimesi çoğunlukla kırsal, toprağa bağlı toplum ve kültürü açıklamaktadır (Gans, 2005). Kitle ise kırdan çok şehirde yerleşmiş, toprakla bağı kalmamış, modern iş bölümü, siyaset, boş zaman kültürü ve şehirleşme anlayışına uygun yaşayan çoğulcu toplumları tanımlamaktadır (Swingewood, 1977). Kürt toplumunda yeni yetişen kuşakların kamu toplumundan kitle toplumuna geçiş yaptığını söylemek mümkündür. Orta ve üst yaş

gruplar ise halk kültürünü devam ettirip klasik Kürt ve resmi kamu düzenlerini harmanlamaya çalışmaktadır. Bireyselleşmenin artması, kadının sosyal rolünün değişmesi, geniş aileden küçük aileye geçiş, yeni ekonomik ilişki ağları, eğitim, sağlık ve ulaşım alanlarındaki modernleşmeye paralel kitleleşen bir Kürt toplumu doğmaktadır. Aşiret ve ağalık gibi toprak temelli sosyo-ekonomik yapının zayıflaması bunun yerini bireysel mobilizasyon fırsatları sunan kamu-özel sektörün alması değişimin ana nedenidir (Çiçek, 2015; Yanmış, 2016).

Metodoloji

Bu çalışmada, Weber'in meşruiyet tipleri ve Bruinessen'in, Kürt toplum hayatının belirleyici öğeleri olarak tanımladığı, "ağa, şeyh, devlet" üçlemesi çerçevesinde, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki otorite tipleri ve kanaat önderliğinin kurumsallaşması incelenecektir. Bu bağlamda, özellikle son 30 yılda bölgede modernleşme, terör-şiddet hadiseleri ve göçler nedeniyle değişen dengeler çerçevesinde ağalık, şeyhlik, devlet otoritesi ve kanaat önderliğinin uğradığı değişim ele alınacaktır. Barış heyetleri üzerinden yapılacak değerlendirmeler de toplumdaki ilişki ağlarını çözme konusunda fikir verecektir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi sosyal yapısı açısından ele alınırken kır-kent ayrımı göz önünde bulundurulmak zorundadır. Bölge sıklıkla kırsal yapılar olan ağalık, aşiret ve mirlik bağlamında okunmaya çalışılmaktadır. Ancak bu okuma Diyarbakır, Gaziantep gibi kadim ve toplumların kavşak noktasında bulunan şehirler için eksik olabiliyor. Bu şehirler yüzyıllar boyu önemli birer idari ve askeri merkez olması sebebiyle yerel otoritelerin burada hâkimiyet kurmasını engellemiştir. Fakat yoğun kırsal göçler sonucunda, modernleşmenin pozitif etkilerine karşın, bu şehirlerde bile günümüzde bazı aşiret soylu ailelerin siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan öne çıktıkları gözlenmektedir. Bu durum bölgenin az nüfuslu şehirlerinde daha belirgindir (Ebinç, 2008; Gültekin, 2013).

Güneydoğu, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kozmopolit nüfus yapısıyla dikkat çekiyordu. Burada Ermeni, Süryani, Kıldanı, Yahudi, Müslüman, Rum, Türk, Kürt ve Arap beraber yaşamaktaydı. İlişkilerin daha çok dini ve mezhepsel cemaat bağlamında yürütüldüğü Osmanlı sisteminin bölgede uzun yıllar devam ettirildiği bilinmektedir. Dolayısıyla her şehirde kökeni eskiye dayanan bazı güçlü ailelerin varlığı doğal kabul edilmelidir. Ancak bu ailelerin ağalık, aşiret ve şeyhlik gibi feodal yapıları siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan güçlü şehirlerde sürdürmeleri çok zor olmuştur. Dışarıdan şehre gelen birçok mir ailesinin bile zamanla şehir kültürü içerisinde eridiği bilinmektedir (Kutlay, 2012; Yüksel, 1993; Tan, 2010). Bunlar beraber düşünüldüğünde kırsalda olduğu gibi şehirlerde de topluma yön verebilecek kanaat önderlerinin ağa, aşiret reisi ya da mirlerin olması mümkün görülmemektedir. Hususiyile de Cumhuriyetin ilk yıllarında şehirlerde geleneksel otoritelerin etkinliğinin kırılmasıyla yeni otorite tipleri öne çıkmaya başladı. Bu yıllarda medrese ve tarikatların hızla güç kaybetmesine karşın halk arasında davalarını çözmek için "şeriata gidelim" veya "cemaate gidelim" söylemi uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir. Toplumdaki saygın ve yaşlı kişilerden oluşan "cemaatler" toplumsal sorunlara çözüm üretmeye çalışmıştır.

Tarihsel anlamda Kürtlerin en büyük sorunlarından biri diğer İslam toplumları ve devletleri ile tam bir entegrasyon sağlayamamalarıdır. Bu durum adli işlerde de Kürtlerin kendi meselelerini kanaat önderleri vasıtasıyla çözmeye refleksini güçlendirmiştir. Kanaat önderlerinin kim olduğu sorusuna verilecek yanıt ise tarihsel süreçte değişiklik göstermiştir. Geleneksel liderlerin otoritesinin sarsılması ve yeni önderlerin ortaya çıkması büyük oranda 20. yy. başlarında olmuştur. Modern yönetimlerin kurulması, aşiret bağlarının zayıflaması, eğitim ve hızlı kentleşme geleneksel bağlılıkları zayıflatmış, toplumda seyda ve şeyhlerle beraber daha çok milliyetçi, sosyalist söylemlerini öne çıkaran seküler elitler güç kazanmıştır (Jwaideh, 2012; Yüksel, 1993; Kutlay, 2012). Ayrıca toplumda sevilen esnaflar, din adamları, üst düzeyde memurluk yapmış veya siyasette etkin kimselerin de kanaat önderi kabul edildiği görülür. Bu kimseler de barış konusunda devreye sokulmaktadır.

Çalışma kapsamında Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Siirt, Şırnak, Mardin’de çok sayıda gezi, gözlem, mülakat ve görüşme yapılmıştır. Sistemli olarak yapılan görüşme sayısı otuz sekizdir. Çoğu görüşme Diyarbakır, Mardin-Kızıltepe ve Siirt’te gerçekleştirildi. Bu şehirlerde hem toprak temelli ağalığın hem de din eksenli şeylik ve seydalığın etkilerinin güçlü olduğu düşünülmüştür. Ön görüşmeler ve kaynak taramaları ağırlığın ilgili il ve ilçelere yöneltilmesi gerektiğini göstermiştir. 2014-2017 yıllarını kapsayan araştırmada alanın sunacağı bilgilerin “keşfedilmesi” amaçlanmıştır. Konuyla ilgili literatür verilerinin değerlendirilmesiyle elde edilen ön bulgular ışığında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış sorular ve onları takip eden “sondaj” sorularla toplumsal gerçekliğin resmi çizilmeye çalışıldı. Görüşmelerde kanaat önderlerinin etkinliğini belirlemek için geçmiş-bugün kıyaslaması yapabilecek kimselere öncelik verilmiş, genç kuşakların kanaat önderlerine bakışı da sorgulanmıştır. Bu bağlamda kanaat önderleri ve halkla görüşmeler yapılmıştır. Değişik sosyo-ekonomik çevrelerden, farklı eğitim ve dünya görüşlerine sahip kimselerin görüşleri alınmıştır. Kapsama alanındaki şehirlerde yapılan meclis, belediye başkanlığı, muhtarlık, oda başkanlığı, STK vb. seçimleri üzerinden aşiretlerin ve eski feodal yapıların etkinliği mercek altına alınmıştır. Bu seçimler kanaat önderlerinin toplumsal etkilerinin gözlenebileceği ilginç alanlardır.

Bulgular

Kentleşmenin ilk devrelerinde kalabalıkların kendini yalnız, güçsüz, güvensiz hissetmesi bireyleri “yeni” cemaat, aşiret ve kabileler kurmaya zorlamıştır. Bunlar modern kurumlara alternatif olmakta bazen de modernleşmeyi yavaşlatmaktadır. Bölgedeki hemşeri dernekleri, taziye evleri, dini-seküler STK’lar ve partiler bir anlamda Bauman’ın “postmodern kabileler” (2001) şeklinde isimlendirdiği bu yapıları ortaya çıkartmıştır. Postmodern aşiretler veya kabileler şehir hayatının türlü sorunlarıyla başa çıkma konusunda kamu çalışanlarına paralel şekilde iş görebilirler. İçlerine kapanmadıkları sürece şehre yeni gelen bireylerin adaptasyonu ve dikey hareketlenme fırsatları sunması açısından bu yapılar önemlidir.

Postmodern Ağalar ve Ağlar: Günümüzde Kanaat Önderleri, Barış Heyetleri

Kürtlerin yoğun olduğu şehirlerde kamusal düzenin sağlanmasında dikkat çeken özelliklerden biri kanaat önderleri ve “cemaatlerin” varlığıdır. Bunların şehirlerdeki geçmişlerinin ne kadar

eskiye gittiği bilinmemektedir. Günümüzde kırsalda ve şehirlerde toplumsal barışı sağlama ve toplumu yönlendirme güçleri bir ölçüde devam etmektedir. Birçok adli ve polisiye olay bu şekilde resmi makamlara ulaşmadan çözüme kavuşturulmaktadır. Tarafların kabul edeceği bir barış heyeti kız kaçırma, adam yaralama-öldürme, kan davası, miras, arazi kavgası ve alacak-verecek meselelerinde arabulucu rolü üstlenmektedir. Heyetin ya da kanaat önderinin konuyu üstüne alması için tarafların bu kişi ve heyetlere tabi olduklarını bildirmesi şarttır. Karşılıklı tanıma ve güven esasına dayanan bu güçlü geleneğin 1990'larda yaşanan yoğun göç, terör ve şiddet olayları nedeniyle bir süre etkisini kaybettiği düşünülmektedir. Ancak toplumsal düzen kurulduca yeni kanaat önderleri ortaya çıkmıştır. Barış heyetleri de eski fonksiyonlarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Devlet de 2012 yılında arabuluculuğu kanunlaştırarak bazı davaların hızlı şekilde neticelenmesinin önünü açmıştır (Resmi Gazete, 02.06.2018). Hem resmi arabulucular hem de geleneksel kanaat önderleri ve barış heyetleri kendilerine intikal eden sorunları çözerek yargının iş yükünü azaltıyor ve toplumsal barışa katkı sağlıyor. Taraflar bu şekilde hem prestij elde etmekte hem de toplumsal saygınlıklarını artırmaktadır. Bu açıdan Kürt elitlerin meşruiyet kaynaklarından birisinin arabuluculuk rolleri olması dikkat çekicidir (Ökten, 2010/a).

Bölgede sevilen lider konumdaki bazı kimselerin 90'lardaki terör-şiddet hadiseleri sırasında öldürülmesi, bazılarının susturulması ya da göçe zorlanması toplumda bir boşluk meydana getirmiştir. Görüşmecilere göre, kanaat önderliği ve barış heyeti geleneğinin en bilinen temsilcilerinden kabul edilen Dişçi Kadri Mermutlu (ö. 1988) gibi kimselerin vefatları da bu geleneği zayıflatmıştır. Kanaatleri geniş çevrelerde etkili olabilen Tillolu şeyhler ve ismi bilinen bazı şeyhlerin de bu yıllarda etkisi sınırlanmıştır. Fakat köklü geleneğe sahip güçlü şeyhler zamanla etkilerini bölge dışına taşımayı bilmiştir. Bölgede kan davalarını bitirmesi ile meşhur olmuş Hacı Sait Özşanlı (ö. 2009) gibi isimlerin bu konudaki namı ulusal sınırları bile aşmıştır. Hemen her şehirde namı duyulmuş kanaat önderleri hem toplumsal karışıklıkların önlenmesinde hem de bireylerin içerisinden çıkamadıkları birçok konuda yol gösterici olmaktadır. Sembol isimlerin vefatı bir açıdan bu geleneği zayıflatsa da liderlik konumunda görülen kimseler için tarihsel referans kaynağı olarak yeni liderlerin rolünü güçlendirmektedirler. Neticede Kürt toplumunda atalara olan bağlılık ve saygı kanaat önderliğinin devam etmesinde önemli rol oynuyor.

Çok köklü bir Kürt geleneği olan arabuluculukla adli olayları çözme alışkanlığı kırdan şehre göç eden büyük kitlelerin burada düzen kurmalarıyla şehirlerde de canlandı. Burada önderlerin aşiret reisi, ağa, şeyh gibi miras aldıkları vasıflarıyla beraber şahısların kendi edindikleri statülerin de belirleyici olmaya başladığı gözlenmektedir. Elbette halen miras alınmış şeyhlik, seyitlik, ağalık, beylik gibi statülerin kısmi bir geçerliliğe sahip olduğunu belirtmek gerekir (Ulutaş, 2015). Bunların "postmodern ağalar" şeklinde isimlendirilmesi gelenekten farklı olarak temayüz etmelerine ve kabul görmelerine bağlanabilir. Çünkü varlıklarını gelenek veya toprak sistemiyle beraber kentlerde yalnızlaşan bireylerin kimlik ve grup arayışına borçlu oldukları gözlenmektedir. Saha çalışmalarından hareketle genel manada kanaat önderleri temelde beş grupta sınıflandırılabilir; Öncelikle önderlerin din adamları olduğu vurgusu öne çıktı. İkinci olarak siyasi önderler, üçüncü grupta yerel & bölgesel toprak

sahipleri, korucu başları ve iş adamları, dördüncü grupta aile büyükleri ve son olarak topluma iyi diyalog kurabilmiş kamu görevlileri sıralanabilir.

Alan araştırmaları sırasında jandarma komutanları ve bazı mülki amirlerin de arabuluculuk çalışmaları yaptığı görülmüştür. Bu faaliyetler mahkemelerden ayrı yürütülür. Daha çok hukuki süreci kısaltmayı ve uzun süreli husumetin önlenmesini amaçlar. Geleneksel manada barış elçileri ve heyetler bu çalışmaları bir ücret beklemeden yapmaktadır. Az sayıdaki görüşmeci zaman zaman barış heyetlerinin ücret aldığını veya hediye kabul ettiklerini aktarmıştır.

Kanaat önderleri ya da barış heyetleri sadece barış yaptırmakla kalmamaktadır. Bu kişi ve kurumlar arabuluculuk mekanizmasının sağladığı politik ve sosyal bir gücü de arkasına almaktadır (Gerzon, 2006). Dolayısıyla her bir yapı kanaat önderliğinin sembolü görülen barış heyeti toplamayı veya buralarda aktif rol almayı önemsemektedir. Kürt ulusalcılar da DTK, HDP, DBP ve dernekler aracılığıyla barış faaliyetlerine dâhil olmaktadır. Eşit Özgür Yurttaş Derneği sorumlusu Bawer ile yapılan görüşmede, amaçlarının tarafları bir araya getirmek olduğunu vurgulamıştır. Bu yapılırken olayın niteliği ve tarafların arabuluculuğu kabul etmesi en önemli noktalar olarak belirtilmiştir. Uyuşturucu ve devletle ilgili olaylara müdahil olunmamaktadır. Dernekler küçük olayları kendi heyetlerinde çözmekte daha büyük olayları ise DTK ve HDP il merkezleri gibi üst yapılara bildirmektedirler. Bölgede yetişmiş bir hukukçu akademisyen olan Nurettin, bölgede seküler ve dini grupların hukuki konuları ele almasını ve bunun toplumsal zeminini şöyle açıklıyor:

Barış heyetleri PKK ile başlamadı, bunlar bunu barış-huzur olsun diye yapmıyor. Barıştırdığı ailelerde bir güç ve sempati kazanıyor. Devlet de bu barış işine girmeye çalışıyor. Bildiğim kadar resmileştirdi de! Niye? Çünkü bu alanı örgütlere kaptırmak istemiyor. Cezalar bazen ferde bazen aileye kesilir. Suçluyu cezalandırma dışında akan kanı durdurmak ve kalıcı barışı sağlamak asıl hedeftir. Zaten asıl başarı bunu başarmaktır. Yoksa getir bir araya, barıştınız de barışsınız! Üç beş gün sonra kan akmaya devam ettikten sonra bir anlamı yok! Cemaat de gerçekten olayın ağırlığını kaldıracak saygınlıktaysa barış olabilir. Her olayın ağırlığı farklı! Herkes her davaya giremez.

Ulusalcı hareketin Kürt toplumunda siyasi ve sosyal konularda etkin konuma gelmesi 90'lardaki yoğun göçlere dayanır. Şehirde çaresiz kitleleri koordine eden ve sosyo-ekonomik yardımlarda bulunan örgüt zamanla bu çevrelerde taban bulmuştur (Erder, 2007; Çağlayan, Özar, & Doğan, 2011). Araştırma yapılan kentlerde ulusalcıların değişik derneklerle bir yandan halkla yakın ilişki kurmaya diğer yandan da onların sorunlarını yerinde tespit etmeye/çözmeye çalıştıkları görülmüştür. Diyarbakır/Bağlar'da görüşülen Hasan PKK ile hiçbir zaman bağının olmadığını ancak oğlunu yaralayan madde bağımlısı bir mahalleliyle yaşadıkları problemi Kürt ulusalcı bir derneğin çözdüğünü belirtmiştir. Bu olayda görüşmeci esnaf, karşı tarafın derneği devreye soktuğunu, kendisinin de derneğe gidip olayın büyümeden çözülmesi için görüşme yaptığını anlatmıştır. Hasan bir dini grubun müntesibi olmasına karşın kendi önderlerinin bu davada etkisiz kalacağı kanaatindeydi. Çünkü bu tür "belalı kişilerin" yaptırım uygulayabilecek arabuluculardan daha çok çekineceklerini belirtmiştir. Eşit Özgür Yurttaş Derneğindeki heyet hem örgütün propagandasını yapıp hem de bu gence bir

daha bu tür şeyleri yapması halinde kendisine ceza verileceğini söyleyerek tarafları barıştırmıştır. “Yaptırım gücü” barış heyetlerinin sembolik sermayesinin her olayda yeterli olmayacağını akla getirir. Bunun yanı sıra kefil olunan tarafın yeniden bir zarar görmeyeceğinin garanti edilebilmesi gerekir.

Bölgede 90’ların sonu ve 2000’lerin başlarındaki yoğun devlet baskısından kurtulan Hizbullah da yeniden yapılanmaya başlamıştır. Yeni süreçte nispeten daha sivil ve açık bir yapı oluşturduğu düşünülen cemaat kendi tabanının ve sempatizan kitlesinin kanaat önderliğini yürütmektedir. Gruba yakın seydalar, parti yetkilileri, gazete yazarları ve TV yorumcuları kanaat üretme işlevi görmektedir. Bunların toplumsal meşruiyet kazanma yollarından birisi kuşkusuz barış heyetlerinde aktif rol almaktır. Bu sebeple Hizbullah’ın da barış çalışmaları yürüttüğü bilinmektedir. Cemaat barış çalışmalarının gerekçesini dini ve toplumsal zeminde açıklamaktadır:

Uzun yıllar içinde kangren olmuş toplumsal sorunlar da Cemaat’in (Hizbullah) ilgi alanı içindeydi. Gerek devletin hukuk sisteminin bölge halkı tarafından benimsenmemesi sebebiyle olayların mahkemelere intikal etmemesi gerek devletle barışık olunmamasından dolayı sorunların devlete götürülmemesi, gerek gelenek ve göreneklerden, gerekse de örf ve adetlerden kaynaklanan daha değişik sebeplerden dolayı yaşanan onlarca değişik sorun, Cemaat tarafından ortaya konan adil ve herkes tarafından gönül hoşluğuyla kabul edilen çözümler sayesinde ortadan kalkmış ve toplumun gündeminden çıkmıştır (...) Elbette Cemaatin getirdiği bu çözümler de diğer çözümler gibi kaynağını İslam’dan almaktaydı. Mahkemelerde adil çözüm bulamayacaklarını, bulsalar bile ancak 30–40 yıl kadar süren uzun yargı sürecinin sonunda gerçekleşeceğini bilen insanlar, Cemaat’in pratik çözümleri sonucunda huzur ve can güvenliğini tehdit eden bu sorunlarından kurtuluyorlardı (Ay, 2012; ayrıca bkz. Yılmaz, Tutar & Varol, 2011).

Hizbullah taraftarları barış çalışmalarını açıklarken gelenek, din, adaletin gecikmesi ve adil çözüme duyulan ihtiyaca vurgu yapmıştır. Çalışmaların halkın isteğiyle başladığı iması öne çıkarılmıştır. Hizbullah bu şekilde bir taraftan toplumsal taban bulmakta, devlete ve PKK’ye alternatif olma iddiasını ortaya koymaktadır. Hemen hemen her alanda birbirine alternatif olma iddiasındaki Hizbullah ve Kürt ulusalcılar açıkça ifade etmeseler de bu konuda da rekabet halindedir. İki grubun da bağımsız heyetlere göre avantajı gizli bir “yaptırım gücüne” sahip olmalarıdır. Bu güç açıktan tehdit unsuru olmasa da hemen herkes bunu bilmektedir. Bu iki grubun dışında, siyasi-dini kimliklerinden ziyade gücünü gelenekten ve statülerinden alan barış heyetleri vardır. Özşanlı’nın oğlunun da içinde bulunduğu Hacı Sait Özşanlı Barış Komisyonu buna örnek verilebilir:

(Babamız) bütün halka mal olmuş bir şahsiyettir. Onun vefatından sonra bu misyona sahip çıkılması gerektiğine karar verdik. Bizimki siyaset üstü bir olay. Kan davalı bir aileye gittiğimizde zaten babamızın adı ve yaptığı hizmetler önümüze çıkıyor. Sait Şanlı Barış Komitesi, babam döneminde 850 kan davalı aileyi barıştırmıştı. Biz de 137 aileyi barıştırdık. Bizce asıl büyüklük, acısını yüreğine gömüp barış yapmaktır (sondakika.com, 2012).

Barış heyetlerinde aktif rol alan katılımcılar, verdikleri kararların daha çok tavsiye niteliğinde olduğunu belirtmektedirler. Bu görüş sahiplerine göre, yapılan barışa aykırı hareket eden tarafları cezalandırma güçleri olmaması ve kınamanın eski önemini kaybetmesi heyetlerin gücünü azaltıyor. Ancak yapılan gözlemler, mülakatlar ve taranan belgeler kararların bazen “tavsiye” olmanın ötesinde anlamlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Geleneksel olarak cemaatin verdiği kararın kabul edilmemesi toplumda kınanmaya yol açmaktaydı. Cezai yaptırımlar ise geçmişte olduğu gibi günümüzde de heyetin sosyal statüsüne bağlıdır (Ulutaş, 2015). Arkasında PKK ve Belediye gücünü bulunduran Kürt ulusalcı hareketin yaptırım ihtimali daha fazladır. Yine Hizbullah’ın herkesçe bilinen geçmişi bu heyetlerin verdiği kararların yaptırım gücünü akla getirmektedir. Bir görüşmecinin ifadesiyle, “Bu topraklarda güçlü olmak gerekir. Gücün varsa etkin yetkin vardır, yoksa hakkını bile zor savunursun. Buralarda kanaat silahın ucundadır!” Ancak gücünü karizmalarından veya gelenekten alan saygın kimselerin oluşturduğu heyetler de pekâlâ “manevi” yaptırım gücüne sahiptir. Otoritenin ve rıza üretiminin halen baskı ve güç üzerinden üretilmeye çalışılması bu noktada dikkat çekicidir.

Barış Heyetlerini Önemli Kılan Nedenler

Şehirleşmenin artması, eğitim seviyesinin yükselmesi ve yaşanan modernleşmeye karşın geleneğin bir parçası olan kanaat önderliğinin önemini koruduğu ve barış heyetlerinin varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Resmi mahkemeler ve kolluk kuvvetleri geçmişe nazaran en ücre köşelere bile kısa sürede ulaşabilse de enformel ilişki ağlarına yaslanan barış heyetleri kendi alternatif kamusal düzenlerinde işlevlerini sürdürüyor.

Kanaat önderlerinin ve barış heyetlerinin modernleşmeye rağmen halen etkin olmalarının “nedenlerini” ve “nasıllarını” saha çalışmalarımızdan hareketle maddeler halinde ele alabiliriz. İlk olarak, kanaat önderlerinin 90 öncesinde daha çok şehrin tanınmış ve sevilen simaları olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişiler bir aşiret, parti ya da derneğe bağlı olmak zorunda değildi. Daha çok kişisel karizmaları ile toplumda etkili oluyordu. Kırsal bölgelerde ise bunun aksine ağalar, şeyhler ve kısmen seydalar bu statüye sahipti. 2000’lerden sonra ise hem kırsalda hem de şehirlerde parti ve derneklerin bu konuda öne çıkmaya başladığı gözlenmektedir. Parti adaylıkları ve dernek başkanlığı seçimlerinde eski feodal bağların etkisi göze çarpar. Bunlar birer meşruiyet kaynağıdır. Ancak tek başına bir aşiretin reisi & üyesi olmak, korucu başı kimliği veya eski bir karizmatik şeyhin ve ağanın varisi konumunda bulunmak her zaman kamuoyunda yeterli temsil alanı oluşturmuyor.

İkinci olarak, kanaat önderlerinin etkisinin canlı olması ve barış heyetlerinin etkinliği halkın devlete yaklaşımıyla ilgilidir. Kürt elitlerin halka kolayca ulaşabilmesi veya heyetlerin resmi mahkemelerden çok daha hızlı bir şekilde sonuca varması popülerliklerini artırmaktadır. Ülkede en üst yargı ve yasama mercilerinin bile geciken adaletten şikâyet ettiği biliniyor. Mahkemelerin iş yükü her yıl artıyor. Tartışmalı davalar yıllarca raflarda bekletiliyor ve geciken adalet bazen vicdanları yaralıyor bazen de telafisi mümkün olmayan ekonomik-sosyal zararlara neden oluyor.

Devlete karşı oluşmuş ideolojik karşıtlık da mahkeme ve kolluk kuvvetleri yerine heyetlerin tercih edilmesinin sebebidir. Bir anlamda bölgede yaşanan Kürt meselesi eksenli makro çatışma toplum içindeki mikro çatışmaların çözüm yöntemlerini ve aktörlerini etkiliyor. Gerek PKK'nin barış çalışmaları gerekse Hizbullah ve diğer kanaat önderlerinin faaliyetlerinin bu yönünün olduğu da akılda tutulmalıdır. İşlevsel yetersizlikler yanında devletin mahkemelerinin “din dışı” görülmesi önemli bir sorundur. Osmanlı'da uygulanan dini hukuk sisteminin Cumhuriyetle tamamen değişmesi ve her alanda laiklik ilkesinin benimsenmesi bu yargıyı güçlendirmiştir. Her ne kadar şeriata gitmek kavramı tam anlamıyla dini bir tutum ve davranışı belirtmese de halk arasında bu meclisleri tanımlamak için kullanılmaya devam ediliyor. Muhtemelen şeyhlerin etkili olduğu zamanlarda “cemaate gitmek” “şeriata gitmek” şekline bürünmüştür. Hukukçu ve dini kimliğiyle tanınan Ali barış heyetlerinin tercih edilmesinin laik sistemden kaynaklandığı kanaatinde;

Bölgede aşiretler yeniden toparlanmaya başladı, kendi dernek ve yas evlerini kuruyorlar. Çünkü insanlar bireysel yaşamaktan korkuyorlar. Barış faaliyetlerinde bunlar da etkili olmaya başladı. Halk ‘şeriata gitmeye’ hâlâ sıcak. Sorun laik sistemden kaynaklanıyor. Seyda, şeyh olmasa PKK'nın barış işi bile kabul görmüyor!

Tanzimat'tan sonra yaygınlaşmaya başlayan ve daha Osmanlı zamanında önemli bir kısmı laik kanunlarla yargılama yapmaya başlayan mahkemeler (Lewis, 1969) dindar halk nazarında resmi yargılamanın meşru görülmemesinde “ikincil” bir etki yapmaktadır. Kanaatimize göre, bu durum çoğu zaman birinci neden olmasa da diğer nedenleri tamamlama işlevi görüyor.

Mahkemeye gidip gelmenin “kötü” adam olma imajı oluşturması da resmi mahkemelerin tercih edilmemesinin bir başka nedeni olabilir. Kendisi de Zaza topluluk tarafından sevilen-sayılan bir lider olan belediye başkanı Şeyhmus bu problemi yaşayanlardan biridir:

İşimiz oluyor, adliyeye gidip geliyoruz. Sağ olsun orada tanıdıklar, dostlar her tür insanımız var. Orada 30 yıldır ayakkabı boyacılığı yapan bir tanıdığım geçen –Hacı ağabey ben seni tanımam iyi adamsın, ama anlamıyorum niye buraya gidip geliyorsun? diye sordu. Valla utandım. Bu adam bile adliye anlamamışsa artık ne diyeyim!

Resmi mahkemelerin hâlâ halka soğuk görüldüğü, buraya düzgün insanın gelmeyeceği anlayışı davacı ve davalıları geleneksel yollara itmektedir. Bunun yerine şeriata veya cemaate gitmek akıllıca görülüyor. Şeriata gitmek Allah'ın kanunlarını hakem kabul etmek anlamına gelse de bölgede bunun yaygın anlamı hakeme gitmektir. Bu hakem veya cemaatin vereceği kararın şeriatla direkt bir ilgisi yoktur. Taraflar saygı duydukları, adil olabileceğine inandıkları kişilere giderek sorunlarını kolayca çözmeyi amaçlamaktadır. Burada konunun şer'i veya laik kanunla çözümünün önemli olmadığını gözlemekteyiz. Kaldı ki, her düşünce ve anlayıştan insanın sorunlarını cemaate havale edebilmesi de mahkemelerin laik ya da cemaatin şer'i hükümlerine bağlanamayacağını gösterir. Saha çalışmalarımızdaki tespitlerimize göre sorun daha çok hukuk sisteminin işlememesi ve devletin halkla sağlıklı diyalog kuramamasıyla ilgili görünmektedir. Halkın devleti kendisine uzak görmesi bürokrasinin halktan kopuk olması ve çoğunluğu Türk olan amirlerin halkın kültürüne

yabancı olmasıyla ilişkilidir. İdeolojik faktörler bu kopukluğu daha da derinleştiriyor. Hizbullah cemaati içerisinde bulunan hukukçu görüşmeci Zahit de devletle halk arasındaki kopukluğa ve hukuk sisteminin yavaşlığına dikkat çekmiştir. Burada hukukçu katılımcının sorunu önce halkın dini hassasiyetlerine bağlaması sonra da devlet-halk kopukluğuna dikkat çekmesi önemlidir:

Bu bir dini zorunluluktur! Din her şeyimizdir. Biz her topluluğa kendi örfüne göre kanun uygulama hakkı vermeliyiz. Biz hukukçular bile hâlâ bazen mahkemeye gitmek yerine ‘şeriata gidelim’ diyoruz, bazı sosyalist avukat arkadaşlar bile bazen yapıyor bunu. Sebep? 1, Ankara ile aramız hâlâ uzak! 2, Olay daha hızlı çözülüyor.

Mardin çalışmalarında genç Cumhuriyet’in bu zafiyetine dikkat çekmiştir. Ona göre devletin kamusal alanda kendi ideolojisini yayabilmesi için eski kültüre ve elitlere savaş açması yeterli değildi. Aynı zamanda köy hocaları, seyda, şeyh gibi önderlerin yerini dolduracak aydınlar en ücra yerlere kadar gönderebilmeliydi. Fakat Kemalist idarenin 70’lere kadar bu boşluğu dolduramadığı ve eski düzenin devamına imkân tanıdığını belirtir (Mardin, 1992). Resmi makamlarla geniş halk kesimi arasındaki sosyal mesafenin kapatılamaması bölgede geleneksel kanaat önderliği mekanizmasını güçlü kılmaktadır (Ergil, 2010; Kaya, 2009).

“Devlete bulaşmama” refleksinin dini sebepleri yanında etnik sebepleri de vardır. Çok az sayıda da olsa bazı görüşmecilerin ideolojik gerekçelerle resmi yargılamaya sıcak bakmadığı görülmüştür. Bu kimselere göre devletin mahkemesine gitmek ve onun vereceği hükmü kabul etmek kendi dilini ve etnik kimliğini kabul etmeyen devleti tanımaktır. Kendi tavırlarını bir tür sivil itaatsizlik şeklinde tanımlamaktadırlar. PKK’nin bölgede 1990’lardan beri devleti itibarsızlaştırmak için kendi mahkemelerini teşvik etmesinin sebebi budur (Marcus, 2012). Devletin egemenliğini bu şekilde sorgulayanların bazısı şeriat mahkemesi olmamasını gerekçe gösterebiliyor diğerleri de ulusalcılık cihetiyle bu tavrı sergiliyorlar.

Barış heyetlerinin varlığını sürdürmesinin bir nedeni de resmi mahkemelerin suçluları cezalandırmaya odaklanıp mağdurların zararını tazmin etmekte yetersiz kalmalarıdır (Ulutaş, 2015). Aynı şekilde karşılıklı ölümlere varabilecek öç alma süreci başlamadan bitirilebilmektedir. Barış heyetleri adaletle beraber kalıcı barışın tesisini de gözetmek durumundadır. Aksi durumda verilen kararlar yeni problemlere neden olmaktadır. Asabiyetin bir özelliği olan intikam veya öç alma isteği mahkeme kararıyla bitmemektedir. Modern adli sistemin bireyi esas alarak suçluyu cezalandırmasına karşın mağdur tarafın mağduriyetini gidermemesi sorunun devam etmesini kolaylaştırmaktadır. Kaldı ki bölgede gerçek faillerle tetikçiler çoğu zaman ayrıdır. Resmi uygulamalarda çoğu zaman tetikçiler yakalansa da toplum gerçek faillerin farklı olduğunu bilmektedir. Arabuluculuk mekanizmasının işleyişinde tetikçiler mevzu bahis olsa da asıl suçlunun bulunması ve cezalandırılması hedeflenir. Taraflar arasında yaşanan gerilimlerde olayın ilk kızgınlığıyla birbirlerine kalıcı zararlar verebilecekken kanaat önderleri gerginliği yatıştırabiliyor. Bu açıdan hızlı müdahale olayların daha karmaşık hale gelmesini önüyor. Devlet kolektif yaşayan toplumda bireysel suç-ceza mantığıyla davranmaktadır. Heyetler ise kolektif sorumluluk ilkesini göz önünde

bulundurmaktadır (Ökten, 2010/b). Kendi hikâyesiyle çalışmaya destek olan Azat bunun önemini ortaya koymuştur;

“Yakın zaman önce silahlı bir tartışmamız oldu. Kuzenim eski ortağını vurdu. Birkaç gün bütün aile tedirgin olduk. Çünkü biliyorduk, karşı taraf da bunun intikamını almak için harekete geçmiş. O beş on gün perişan olduk. Aslında çok yakından bizimle ilgili olmasa da endişe var! Neyse vekillerimiz araya girdi, bizden de büyükler gitti bir orta yol bulundu.”

Heyetler suçlulara çoğu zaman para cezası vererek kanı durdurmaya çalışır.² Bu cezanın genellikle aile tarafından ödendiği bilinmektedir. Ailenin kendi içerisindeki ilişkilerine göre çok sayıda akraba da bu konuda yardımcı olabilir. Dolayısıyla suçluların toplum tarafından kontrol edilme olasılığı artmaktadır. Cezanın ortak ödenmesi kolektif sorumluluk bilincini artırmaktadır (Ökten, 2010/b). Yine uzun tutukluluk cezası yerine para cezası alan suçlular bakmakla yükümlü oldukları ailelerini ihmal etmemiş olmaktadır.

Barış heyetlerinin devam etmesindeki bir diğer faktör, bölgedeki kayıt dışı ekonominin seküler ya da dini arabuluculuk mekanizmasını beslemesidir. İş dünyasındaki kayıt dışı alış-verişlerde yaşanan sorunlar adli ya da poliseye yollarla çözülemeyeceği için taraflar çoğu zaman garantör olabilecek arabulucuları devreye sokabilmektedir. Bölgede yaygın olduğu düşünülen uyuşturucu, kara para aklama, tefecilik ve yasadışı iddia-bahis oynatma olaylarında yaşanan problemlerin çözümünde de “mafya bulaşmaktansa”³ arabuluculara gidilmektedir. Dini açıdan yasaklanmış tefecilik, bahis, uyuşturucu ekimi/ticareti gibi konulardaki anlaşmazlıkların bile dini kanaat önderlerine getirildiği görülür. “Kaydı kuydu olmayan ticaretin anlaşmazlığı elbette cemaatte çözülür!” tespiti bu durumu açıklar. Elbette her barış heyetinin kendisince “kırmızı çizgisi” vardır. Herkes her olayda arabuluculuk yapmaz. Hangi davaya kimin baktığı halk arasında bilinir.

Son olarak, kanaat önderlerinin etkinliği devletin ve çeşitli örgütlerin tutumlarıyla da açıklanabilir. Devletin ve merkez partilerin bölgede sürekli kanaat önderleri üzerinden politika geliştirme isteği belirli aileleri lider konuma getirmiştir. Aynı şekilde devletin direkt ya da dolaylı yollarla önemli ticari ürünlerin satış temsilciliğini bu kimselere dağıttığı, bu ailelere ticari-tarım kredi imkânları sağladığı ve sınır ticareti konusunda sorun çıkarmadığı biliniyor. Devlet belirli kanaat önderlerini bu şekilde desteklemektedir. Diğer yandan ulusalcıların da belediyeler ve meclis üyeliği seçimlerini belirli oranda güçlü aileler üzerinden kazanma isteği bu ailelerin kanaat önderliğini pekiştirmektedir. PKK'nin kuruluş amaçlarından biri ve ideolojisi Kürt toplumunda feodal yapıları ortadan kaldırmak olmasına karşın siyasi kaygılar ve yerleşik düzene müsamaha örgütü kanaat önderliği geleneğini destekler konuma itmiştir. Devlet ve PKK dışında da birçok STK bölgede yaptıkları

² Geçmişte Kürtler arasında yaşanan kanlı hadiselerin çözümünde kan parasına ilaveten kız verme ve canlı hayvan hediye etme geleneği de vardı. Bkz. (Jwaideh, 2012). Günümüzde para cezası ailenin ekonomik durumu ve olayın niteliğine göre değişir. 2012 yılında işyeri basılan ve kendisini korumak için saldırganları öldüren bir işadamı görüşmeci yine de her saldırgan için 50 bin TL kan parası ödediğini belirtmiştir. Bu olayda arabuluculara da 100 bin TL ödenmiştir.

³ Mafya ile iş yapmak birçok kimse için sonu gelmez isteklerin önünü açacağı için bu yol pek tercih edilmemektedir.

organizasyonlarda kanaat önderleri üzerinden halka ulaşmayı amaçlamaktadır. Kürt elitlerin toplumdaki belirleyici rolünü vurgulamak için, “kuş yerlisiyle avlanılır” atasözü kullanılır (Ortatepe, 2014). Kürt toplumunun hızla bireyselleştiği gerçeğini göz ardı eden bu yaklaşım kolaycı ve tepeden inmece bir tavırla elitler aracılığıyla mesajını topluma iletmeye çalışır. Kanaat önderlerin yakın geçmişe nazaran bugün daha tanınır olduklarını iddia eden hukukçu-aktivist Ahmet’e göre devlet ve örgüt bunun ana sebebidir. Her iki yapı da yeri geldiğinde kanaat önderlerini eleştirse de Kürtleri önderleriyle yanlarına çekmeye çalışıyor. Elitler bu çelişik tavırdan kendi lehlerine güç devşiriyor:

Kanaat önderlerinin etkisi nasıldır! Eskiye nazaran güçlü mü yoksa zayıf mı olduklarını konuşmak için hem günümüze, hem 90'lara, 80'lere hem de 50'lere bakmak gerekir. Bugün yüzeysel baktığımızda şeyhlerin, ağaların, aşiretlerin etkili olmadığını düşünebilirsiniz. Fakat 90'larda çok daha zayıftılar ve şehirlerde esameleri okunmazdı. Şimdilerde şeyhler, seydalar devletin korumasında. Devlet onlara makam vermiş, maaş vermiş... Onları geçmişte halk ziyaret ederdi. Bugün devletin tepesindeki isimler Diyarbakır'a, Siirt'e, Mardin'e geldiğinde kanaat önderleri adı altında seyda, şeyh veya eski güçlü ailelerle görüşüyor. PKK de bunu böyle yapıyor. Yani bunlar devletten de örgütten de prestij devşiriyor! Eskiden bunlara bu kadar prestij edilmezdi! Şimdilerde dernek, oda başkanlığı, koca medreseler, tekkeler bilmem değişik isimler altında yerler açarak geçmişle kıyaslanamayacak bir tanınırlık kazandılar. Bu kimseler belirli oranda bunu sosyo-politik güce çevirebiliyor. Öteden beri bu aileler kimin yanında fes takacağını kimi külahla kandıracağını bilir!

Geleneksel elitler açısından devletin, STK'ların ve örgütlerin kendileri üzerlerinden halka mesaj vermeye çalışmaları, onların oylarını talep etmeleri veya kanaatlerin istenen yöne sevkini kendilerine pozitif güç katıyor. Yörede özel sektör bile yatırımlarını hala bu aileler üzerinden yapabilmekte ve kendisini bu şekilde güvence altına alabilmektedir. Halka kabul ettirilmesi zor projeler bu aileler aracılığıyla uygulamaya konulabiliyor. Bu yapı ağa ve şeyh ailelerini daha da güçlendirmektedir (Gültekin, 2013; Ebinç, 2008). Ancak sürekli kendi yazmadıkları senaryoları oynamak zorunda kalan elitlerin bazen güç odakları arasında ikili oynamak zorunda kaldıkları biliniyor. “Bu aileler kimin yanında fes takacağını kimi külahla kandıracağını bilir!” sözü farklı şekillerde ifade edilmekle beraber kanaat önderi kabul edilen kimselerin her zaman güvenilir olamayabileceğini gösteriyor. Hamidiye Alayları Komutanlarından Zeki Paşa hakkında Dersimli bir ağanın söylediği ve elitler arasında darb-ı mesel olan ifade devlet-elitler diyalogunun sıhhati hakkında iki kez düşünmemiz gerektiğini aklı getiriyor; “Vali Paşa bizi aldatıyor, biz de Vali Paşayı!” (Tuncay, 1981). Aynı ikili tavır diğer örgütler ve STK'lar için de geçerlidir. Bunlar devletin istekleri, PKK'nin tavrı ve kendi stratejileri arasında değişik zamanlarda farklı tavırlar takınabilmektedirler.

Kanaat Önderliğinin Dönüşümü

1830'lardan sonra Kürt toplumunda hızla siyasi ve sosyal konularda etkin konuma gelen şeyh ve seydaların İttihat Terakki ve Cumhuriyet yönetimlerinin laiklik politikaları ile gücü azalmıştır. Ancak şeyh ve seydaların toplumdaki kanaat önderliğini büyük oranda zayıflatan 1950 sonrası girdikleri siyaset ve buna bağlı olarak bu ailelerin şehirlileşmesi

olmuştur. Yine 1970'lerden sonra yükselen sosyalist hareketler hem halk hem de şeyh ailelerinde bir sekülerleşme meydana getirmiştir. Bu durum gücünü dinden alan elitlerin elini zayıflatmıştır (Yüksel, 1993). Siyasetin aşındırıcı etkisi toprak ağalarında da görülür (Kutlay, 2012). Dini liderlerin karizmaları ve atalardan tevarüs ettikleri önderlikleri Weber'in belirttiği gibi rasyonel ekonomik kazanımlarla eriyor. Mal biriktirme ve ekonomik çıkar sağlama eğilimi karizmatik liderler için "saf"lığın bozulması anlamına geliyor (1998). Şeyh ve seyda ailelerinin zenginleşmesi saygınlıklarını kaybetmelerine neden oluyor. Mal biriktirme ve siyasete katılım elitlerin etkisini zayıflatırken geçmişe kıyasla genel halk kitlesinin taleplerini önemsemeleri ve kararlarında halkın tepkisini hesaba katmaları ayakta kalmalarına olanak sağlıyor (Gültekin, 2013).

Yakın geçmişe kıyasla bugün dini-siyasi-ekonomik elitlerin kamuoyunda görünürlükleri artmaktadır. Diğer yandan saha çalışmaları sırasında kanaat önderlerinin sosyo-politik tavsiyelerinin günümüzde geçmişe nazaran önemsenmediği sıklıkla dile getirilmiştir. Özellikle 60-70 yaş grubundaki seyda ve şeyhlerle yapılan görüşmelerde bu liderlerin de halkın tutum-davranışlarına etkilerinin azaldığını kabul ettikleri tespit edilmiştir. Yaşanan hızlı modernleşme gençlerin geleneksel önderlere karşı saygı ve hürmetini şekilsel açıdan çok etkilememişse de itaat isteklerini zayıflatmıştır. Özetle, modernleşme ve bireyselleşmeye karşın aşiretlerin ve geleneksel otoritelerin etkisinin yok olacağı düşüncesi henüz doğrulanmamıştır (Yanmış, 2016; Karadeniz, 2012). Dikeçligil'e göre bu durum değişimin ortasındaki ara kuşakların tipik özelliğidir. Ara kuşaklar zihinsel manada aşiret, şeyh-seyda veya yaşlıların değerlerine hürmet etmekle beraber bunları yaşamayabilir. Değişen gençler zihinsel açıdan kabul ettikleri değerleri ve kültürü kendi davranışlarında sergilemezler (2007). Kürt gençlerin şekilsel anlamda kanaat önderlerine ve onların değerlerine hürmet ettiklerini ancak bunun ötesinde bunları kendi gündelik yaşamlarından uzak tuttuklarını söyleyebiliriz. Bu durum meşruiyetini ve gücünü büyük oranda gelenekten alan kanaat önderlerinin etkisini aşındırıyor ancak varlıklarını sürdürmesine de yardımcı oluyor.

Din adamları geçmişte sahip oldukları siyasi, ekonomik ve dini güce sahip değiller. Bu gücün kaybedilmesiyle beraber kanaat önderliklerinin ve arabuluculuk vasıflarının da sorgulandığı düşüncesi yaygındır. Dolayısıyla barış heyetlerinin, seyda ve şeyhlerin toplumda kalıcı bir adalet ve eşitlik anlayışı geliştiremediği söylenmektedir (Yalar, 2012). Şehir kökenli bir aileden gelen şair işadamı Saim'e göre barış heyeti veya cemaatin etkisinden ziyade kavgalı tarafların tutumları sonucu belirler; "Aslında iki taraf bıkar kavgadan, sonra seydam, şeyhim gel bizi barıştır denir. Taraflar istemezse buna seyda, şeyh bir şey diyemez!" Yani yapılan barışlarda önderlerin etkisinden ziyade tarafların kavgayı devam ettirip ettirmeme motivasyonları belirgindir. Bu ve benzer görüşlere göre din adamları ve önderler barışmak için uygun zemin arayan tarafları bir araya getirirler. Barışın sağlıklı devam etmesi için gerekli gelenekleri uygularlar.

Kanaat önderliği tek tip bir sınıflamayla ifade edilemeyecek kadar geniş anlamlar içerir. Bir mir, bey, şeyh, ağa ailesinden gelen oda başkanı, milletvekili, belediye başkanı, şeyh veya seyda kanaat önderi kabul edilebileceği gibi köklü bir aileden gelmeyen öğretmen, imam, esnaf, muhtar da çevresinde kanaatleri yönlendirme gücüne sahip olabilir. Geçmişte

önderlik vasfı önemli oranda belirli elitler arasından çıkmış olma şartına bağlıyken günümüzde bireysel yeteneklerin liderlik şansı artmıştır. Devlet yerel bürokrasi ve kaynakların dağıtımı, Kürt ulusalcılar da siyaset ve örgütsel adanma aracılığıyla yeni hanelerin liderlik yolunu açmaktadır (Çiçek, 2015; Gültekin, 2013; Tan, 2010). Buna karşın Pareto'nun seçkinlerin dolaşımı teorisi hala Kürt toplumunda açıklayıcılığını koruyor.⁴ Elit ailelere mensubiyet veya onların ikinci üçüncü kuşak varisi bile olmak kanaat önderliği için avantaj sağlamaktadır. Kültürel ve sosyal habitusunu genişletme şansı bulan yeni orta-üst tabakalardan gelen bireylerin kanaat üretecek konuma gelmesi zaman almaktadır. Ancak belirli ailelere mensup, özellikle ilk erkek çocuklar doğal önder kabul edilebiliyor. Bu kişilerin sosyal statü kazanması ve dikey hiyerarşideki hareketleri kolaylaşıyor. Bunda Müller'in vurguladığı "atalar kültürünün" etkisi yadsınamaz (Karataş, 2006). Saygı duyulan bir ağa, şeyh veya beyin karizmasının ve misyonunun büyük erkek evlat aracılığıyla devam ettiği düşünülüyor. Dolayısıyla bunların liderliği kolayca kabul ediliyor.

Saha çalışmalarını Kürt elitler üzerine yapan ve Kürt mutabakatını çalışan Çiçek'in tespitlerini burada hatırlamak faydalı olacaktır. Ona göre, Kürt ulusalcılar, Hizbullah, Kürt İslamcılar, korucular ve irili ufaklı diğer Kürt grupların birbirlerine karşı derin güven problemi vardır. Herkes bir şekilde karşısındakileri itham etmektedir. Sonuçta kamuoyunda oluşan bu ötekileştirme yarışı her gruba ayrı birer yaşam alanı sunarken Kürtlerin ortak paydada buluşmasını engelliyor (Çiçek, 2015). Kanaatimize göre bu kamplaşma kanaat önderlerinin sembolik gücünü ikame etmektedir. Toplumun bireyselleşmesini önleyen bu kutuplaşma elitlere meşruiyet sağlıyor. Geçmişte toprak, gelenek, din ve silah gücüne dayanan meşruiyetler (Çayır, 2014) günümüzde etnik, ideolojik ve psikolojik temellere oturmaya başlamıştır. Kutuplaşmadan endişe duyan bireyler yine bir sığınağa ihtiyaç duyuyor. Bu sığınaklar kısmen postmodern kabilelere/aşiretlere dönüşen Kürt elitler ve onların STK'larıdır.

Otoritenin doğası üzerine incelemeler yapan Sennett, her kurumsal düzende otoritenin farklı özelliklerinin öne çıktığını belirtir. Sanat ve kültür alanında korkunun yanında güven duygusu, siyasette korkuyla beraber yapılan işin sürekliliğine inanç veya gündelik yaşamda dürüstlük gibi öğeler otoriteye güç katar. Her zaman somut gerekçeler aranmaz. Otoritenin sağlanması bazen tarihsel birikime, kişisel korkuya ve saygılı huşuya bazen kitlelere yol gösterici yaratıcı zekaya, insanları yargılama gücüne, bilgiye veya dürüstlüğü dayanır. Ancak, mesela otoriter kişinin her zaman tutarlı olması gerekmez. Sennett'e göre meşruluğu kabul edilmiş bir liderin veya iktidarın yaptığı her şey takipçiler tarafından yorumlanarak tutarlı kabul edilir. Buna göre bir siyasi otoritenin takipçileri üzerinde belirli etkileme gücüne ulaştıktan sonra tutarsız davranması, gayri ahlaki tavır ve davranışlar sergilemesi onun gücünü sarsmayabilir. Elbette bu durum bir din adamının otoritesini olumsuz etkileyebilir ama yukarıda değinildiği gibi siyaset veya spor topluluğunu yöneten liderin gücüne zarar vermeyebilir (Sennett, 1993). Modern Kürt toplumunda otorite kabul edilen seküler ve dini liderler açısından da sergilenen tutarsızlıklar, sosyo-politik

⁴ Pareto'ya göre insanlık tarihinde hemen her zaman elitler yönetici olmuştur. Bir aile zayıflarken diğeri güçlenir ve istisna durumlar dışında toplumlar elitler tarafından kontrol edilir. Köklü bir geçmişe sahip olmayan bireylerin bu dönüşümde araya girmesi "istisna"dır (Pareto, 2005).

konulardaki yetersizlikler, yaptırım güçlerinin zayıflaması otoritelerinin tamamen yıkılmasına yol açmıyor. Her otorite sahibi gücünü aldığı kaynağa uygun davrandığı sürece etkisini devam ettirebiliyor. Babadan-dededen miras aldığı şeyhliğini devam ettirmek isteyen ailenin büyük evladı açısından “şanlı” geçmişini topluma hatırlatmak veya kendisinden beklenen dini görevleri yapmak otoritesini sürdürmek için yeterli olabilir. Aynı şekilde bir ağa torunu için de insanlara iş bulmak, sorunları dinlemek veya bürokratik sorunları çözmek güç kaynağıdır. Dolayısıyla bir önderin her açıdan tutarlı, birikimli, iş bitirici veya bilgili olması gerekmektedir. Bu bağlamda Kürt kanaat önderlerinin de toplumsal beklentilere belirli oranda cevap verme yeteneklerini sürdürdükleri gözlenmektedir. Bunda en önemli faktörlerden birisi devletin bölgede çarpık bir kamusal düzen kurmasıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Gücünü iş ağları oluşturmak, ekonomik kazanımlara aracılık etmek ve bireylerin gelecek kaygılarına çözümler üretmekten alan elitler modernleşmenin etkisiyle otoritelerini kaybediyor. Alternatif güç merkezlerinin çoğalması ve devletin yakın geçmişe nazaran şimdilerde Kürt toplumuna daha fazla nüfuz etmesi, eğitim seviyesinin artması ve birçok kamu görevinin sınavla dağıtılması geleneksel kanaat önderlerinin gücünü zayıflatıyor. Diğer yandan medya, STK yöneticiliği veya bürokratik imkânların kullanımıyla kitlelerin kanaatlerini yönetmek kolaylaşmaktadır. Etkili bir devlet adamı veya sevilen bir Kürt siyasetçiyle sık sık poz veren bir şeyh/seyda, STK temsilcisi ve lider adayının kamuoyunda tanınırlığı artmaktadır. Kişisel habitusun zenginliği ölçüsünde bu kimseler zamanla kanaat önderi konumuna yükselebiliyor. Gücünü gelenekten alan kimseler açısından ise bu imkânları etkin kullanmak gücün katlanarak artması anlamına gelir.

Geleneksel kanaat önderleri veya liderlerin güç kaybı sebeplerinden birisi otoritelerinin kaynağını oluşturan korku ve baskı aygıtlarının zayıflamasıdır. Birçok görüşmecinin belirttiği, “burada kanaat silahın ucundadır” sözü Kürt toplumunda kısmen geçerliliğini koruyor. Hususiyle ailesinin hegemonyasını zamanla mafyatik ilişkilere dönüştüren, daha sade bir ifadeyle silahı gücünü kabul ettirmek için kullanmaktan çekinmeyen köklü aileler korkuya dayalı bir otorite kurmaktadır. Saha çalışmalarında günümüzde bu tür mafyatik ilişkilerin toplumda gizli bir otorite şekli yarattığı gözlenmiştir. Her ne kadar modernleşmenin ve devletin artan etkisinin aksi yönde etkileri olsa da aileler arası ilişkilerde “silah” hala otorite paylaşımında etkili rol oynamaya devam ediyor. Bu durum Hegel ve Machiavelli’nin otorite-korku bağlamında söylediklerini destekler mahiyettedir.

PKK ve Hizbullah’ın kanaat önderliğinde ve saygınlık kazanmasında da güç kullanma potansiyellerinin önemli bir etkisi vardır. Fakat bireyselleşmenin artmasıyla aileye dayalı korku kaynaklı otoritenin önemini kaybedeceği söylenebilir. Dini, ideolojik ve etnik zemine oturan güç merkezlerinin korku & huşu yayma potansiyeli kanaat önderliklerini pekiştirebilir. Bunda da en önemli sebep devletin Kürt toplumunu belirli aralıklarla şiddetle/silahla terbiye etmeye çalışmasıdır. Çoğu zaman devletin de kanaatleri silah gücüyle yönlendirmek istediği görülür. Dolayısıyla diğer alternatif kanaat üreticileri de güçlerini kaybetmemek ya da güç kazanmak için fırsat buldukları ölçüde silahı kullanmaktadır. Devlet şiddet dilini terk ettiği sürece otoritesini kaba güçten ve silahtan alan kanaat önderleri zayıflıyor. Aynı şekilde

demokratik imkânlarla kanaatleri yönlendirme gücünü elde eden kimseler/kurumlar da barış dönemlerinde daha etkili olabiliyor.

Saha araştırmalarında devletin kanaat önderleri ile ilişkilerinin ikili bir mantık üzerinden yürütüldüğü görülmüştür. Öncelikle, son 150 yılda resmi politikalar Kürt toplumunda istenmeyen kanaat önderlerinin etkisini kırma üzerine kurulmuştur. Yani öncelikle merkezileşmeye engel oldukları düşünülen mirler, aşiret reisleri idam edilmiş veya sürgüne gönderilmiştir. Onların oluşturduğu boşluk Hâlidî şeyhlerle doldurulmaya çalışılmıştır. Bir süre sonra dini kanaat önderleri ve ağalar da merkezileşmeye engel görüldüğü için aynı akıbete uğramışlardır. Resmi söylem 1920'lerden sonra, hususiyile Şeyh Said ve Dersim hadiselerini takip eden süreçte Kürt toplumunda bireyselleşmeyi teşvik edip kanaat önderlerini muhatap almama üzerine kuruldu. Ancak gerçekte bölgeye giden bürokratlar halkla iletişim kurmak yerine devletin söyleminde tehlikeli kabul edilen önderlerle iş tuttu. Bu kısmen bir kolaycılık olsa da genellikle bölgenin Ankara'dan görülmek istenmeyen gerçekliklerinden kaynaklandı. Çok partili hayata geçişle birlikte dini ve sosyal kanaat önderleri kendilerini ifade edecekleri daha güçlü araçlara kavuştu.

İkinci olarak, devlet işine yarayan liderleri her zaman desteklemiştir. Söylemin aksine bölgede bireysel açıdan güçlenen, kendi kararlarını alan, gelenek veya din temelli bağlardan azade bir nüfus yaratmak istemiyor. Özetle, devlet bir taraftan savaş açtığı Kürt kanaat önderlerini işine geldiğinde kullandı ve onlar üzerinden geniş kitlelere mesajını ilettili. Diğer taraftan 150 yıldır Kürt toplumunda kitleleri mir, ağa, şeyh, dini/etnik örgütler olmadan kolayca büyük toplum içerisinde entegre etmeyi denedi. Benzer şekilde PKK de önceleri Kürt toplumundaki feodal ilişkileri yıkmak için yola çıkmıştır. Birçok görüşmecinin belirttiği gibi PKK bugün bölgede feodal elitlerle birlikte hareket etme konusunda devletten farklı tutum sergilemiyor. Sonuçta kanaat önderliği hem devlet hem de PKK eliyle dolaylı yünden desteklenmiş oluyor. Ancak elitler üzerinden politika yürütme alışkanlığı zamanla devletin ve örgütün halktan kopmasına neden olabiliyor. Üstelik elitlerle kitlelerin çıkarları çoğu zaman uyumlu olmadığından elitler kamuoyu önünde ve gerçekte farklı hedefler peşinde koşabiliyor.

Modernleşmenin aşındırıcı etkileri yanında kitlelere verdiği güvenlik endişesi kanaat önderlerinin elini güçlendiriyor. Buna karşın eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesi, ekonomik ilişkilerin kayıt altına alınmaya başlanması ve bütün olarak sosyo-kültürel hayatın resmileşmesine paralel devlet toplumsal elitlerin rollerini üstleniyor. Ancak bürokrasinin yavaş işlemesi, mahkemelerin uzun yıllar sürmesi ve bazen de tam neticeye varamamaları ve devletle halk arasındaki gerilimler toplumsal hayatın düzenlenmesinde kanaat önderlerine yeni fırsatlar sunuyor. Barış heyetleri bu açıdan varlığını devam ettiriyor. Devletin şeklen de olsa hayata geçirdiği arabuluculuk geleneğini resmileştirmesi bu noktada dikkat çekicidir. Ancak bunun toplumsal pratikler örnek alınarak geliştirilmesi gerekir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.) İst: İthaki.
- Ay, M. (2012, Mart 10). <http://huseynisevda.biz>.
- Bauman, Z. (2001). *Community: Seeking Sefaty in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press.
- Beşikçi, İ. (2014). *Doğu Anadolu'nun Düzeni: Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*. İst: İsmail Beşikçi Vakfı Yay.
- Bruinessen, M. v. (1992). *Kürdistan Üzerine Yazılar*. İst: İletişim.
- Bruinessen, M. v. (2013a). *Ağa, Şeyh, Devlet*. (B. Yalkut, Çev.) İst: İletişim.
- Bruinessen, M. v. (2013b). Kurds and the City. H. Bozarslan, & C. Scalbert-Yücel içinde, *Joyce Blau, l'éternelle chez les Kurdes* (s. 273-295). Paris: Institut Kurde de Paris.
- Çağlayan, E. (2014). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)*. İst: İletişim.
- Çağlayan, H., Özar, Ş., & Doğan, A. T. (2011). *Ne Değişti?- Kürt Kadınlarının Zorunlu Göç Deneyimi*. İst: Ayizi.
- Çayır, C. (2014). *Din-Şiddet İlişkisi (Şiddetin Meşrulaştırılmasına Yönelik Tutumlar Üzerine Bir Araştırma)*. İst: Seda .
- Çiçek, C. (2015). *Ulus, Din, Sınıf: Türkiye'de Kürt Mutabakatının İnşası*. İst: İletişim.
- Çiftçi, K. (2009). Soğuk Savaş Sonrasında Abd: Rıza'ya Dayalı Hegemonya'dan "İmparatorluk" Düzenine. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 203–219.
- Dikeçligil, B. (2007). Kültür Kavramının Analizi veya Sosyo-Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme. K. Alver, & N. Doğan içinde, *Kültür Sosyolojisi* (s. 133-150). Ank: Hece Yay.
- Ebinç, S. *Doğu Anadolu Düzeninde Aşiret-Cemaat-Devlet (1839-1950)*. Ankara Üniv. SBE, Ank.
- Erder, S. (2007). İstemedikleri Halde Sürülenler- Zorunlu Göç ve Sonrası . *İstanbul*(61).
- Ergil, D. (2010). *Kürtleri Anlamak*. İst: Timaş.
- Gans, H. J. (2005). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. (Emine O. İncirlioğlu, Çev.) İst: YKY Yay.

- Gerzon, M. (2006). *Leading Through Conflict: How Successful Leaders Transform Differences into Opportunities*. Boston: Harwara Business School.
- Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. (Ş. Beysanoğlu, Dü.) İst.
- Gültekin, A. K. (2013). Kürt Topluluklarda Aşiret Tipi Toplumsal Örgütlenme Yapılarında Değişme Dinamiklerine Güncel Bir Bakış: “Beğendik – Bêdar Örneği” (Siirt – Pervari). *Praksis*, 29, 87-106.
- Jwaideh, W. (2012). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi- Kökenleri ve Gelişimi*. (İ. Çekem, & A. Duman, Çev.) İst: İletişim.
- Karadeniz, S. *Aşiret Sisteminde Dönüşüm: Aşiretin Kentte Aldığı Yeni Şekiller- Batman Örneği*. İnönü Üniv. SBE, Malatya.
- Karataş, İ. E. (2006). Max Müller: Hayatı, Eserleri ve Dinler Tarihindeki Yeri.
- Karayılan, M. (2013, 6). <http://www.yeniozgurpolitika.org>.
- Kaya, A. (Dü.). (2009). *Türkiye’de İç Göçler – Bütünleşme mi? Geri Dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin*. İst: İBÜ.
- Keser, İ. (2011/b). *Çocuk Cinsel İstismarı- Diyarbakır Örneği*. Ank: Karahan.
- Koca, H. (1998). *Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları*. Konya: Medya Grafik.
- Kutlay, N. (2012). *Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci*. Ank: Dipnot.
- Lewis, B. (1969). *The Emergence of Modern Turkey*. London: Oxford University Press.
- Lewis, B. (2011). *Ortadoğu-İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. (S. Y. Kölay, Çev.) Ank: Arkadaş.
- Marcus, A. (2007). *Blood and Belief: The PKK and the Kurdish Fight for Independence*. New York and London: New York University Press.
- Mardin, Ş. (1992). *Din ve İdeoloji*. İst: İletişim.
- Mills, W. C. (2000). *The Power Elite*. New York: Oxfort.
- Nikitine, B. (2010). *Kürtler*. (E. Karahan, H. Akkuş, & N. Uğurlu, Çev.) İst: Örgün.
- Norberto, B. (1993). *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar*. Ayrıntı.
- Ortatepe, E. (2014). Terörle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Kanaat Önderleri. Ank.

- Ökten, Ş. (2010). İktidarın Sosyolojik Kimliği: Aşiretlerde İktidarın Biçimi ve Kaynağı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 183-215.
- Ökten, Ş. (2010). Kan Davası: Kanın Öcü ya da Şeref Uğruna Verilen Kolektif Savaş. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 165-187.
- Özşanlı, S. (2009). 9 Yılda 454 Kan Davasını Bitirdik. *Her Yönüyle Dernekler Dergisi*, 57-61.
- Pareto, V. (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*. (M. Z. Doğan, Çev.) İst: Doğu Batı.
- Resmi Gazete. (2018, 6 2). Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuculuk. 30439.
- Sennett, R. (1993). *Authority*. New York: W. W. Norton & Company.
- sondakika.com. (2009, Ağustos 12). <http://www.sondakika.com/haber-sanli-barisci-yi-5-bin-kisi-ugurladi/>. adresinden alınmıştır
- Swingewood, A. (1977). *The Myth of Mass Culture*. Humanities.
- Tan, A. (2010). *Kürt Sorunu*. İst: Timaş.
- Tuncay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. Ank.
- Tunç, N. (2010). Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma. Bilecik: Bilecik Ün. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ulutaş, E. (2015). Toplumsal Bir Tip: Kanaat Önderleri. Konya: Selçuk Ün. SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. (Ö. Ozankaya, Çev.) Ank: İmge.
- Weber, M. (1998). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İst: İletişim.
- Yalar, M. (2012a). Seyda, Mela ve Faqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri. *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*. Muş.
- Yalçın-Heckmann, L. (2012). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. (G. Erkaya, Çev.) İst: İletişim.
- Yanmış, M. (2016). *Yakın Dönemde Kürtler: Kimlik, Din, Gelenek*. Ank: Grifon.
- Yeğen, M., Tol, U. U., & Çalışkan, A. M. (2016). *Kürtler Ne İstiyor? Kürdistan'da Etnik Kimlik, Dindarlık, Sınıf ve Seçimler*. İst: İletişim.

Yıldız, H. (1989). *Aşiretten Ulusallığa Doğru Kürtler: Politik Felsefe Açısından Kürt Toplumunun Kritiği*. Stockholm: Heviya Gel.

Yılmaz, H., Tutar, C., & Varol, M. (2011). *Hizbullah Ana Davası: Savunmalar*. İst: Dua.

Yılmaz, M. E. (2012). Türkiye’de Arabuluculuk Uygulamaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 7-16.

Yüksel, M. (1993). *Kürdistan'da Değişim Süreci*. Ank: Sor.